

TEŠKO MI JE ŠUTJETI – bilješke razgovora s književnicom **Antonelom Marušić** uz nastajanje romana o luškom djetinjstvu

Tonko Barčot, Vela Luka - Žrnovo
tonko.barcot@dad.hr

Ne baš tako davno, čuo sam na HR3 nešto što je zamirisalo na Luku. Jedna književnica čitala je ulomak svojeg romana u nastajanju, i premda sam propustio uvodno obrazloženje, osjetio sam taj naš dijalekt. Nije to bio baš luški. U riječima i naglascima više se čuo „splitski“, pa i standard, ali ipak se u toj mješavini nekako probijao i luški. Bilo je to dovoljno da započnem pomnije osluški. Ta književnica ima dva imena, feministička je i LGBT aktivistkinja, freelancer za portal „Vox feminae“. Bez okova, ali i sa svim nesigurnostima i nestalnostima prekarijata. Njezin ulomak s pričom iz luškog djetinjstva je polumračan. U njemu su žene u prvom planu, one rade i bore se s neimaštinom, a od muškog svijeta osjećaju se barbina teške ruke i neprisustvo oca.

Antonela Marušić ili Nora Verde, odgovorila je ubrzo na mail i pristala na intervju, koji će se razvući u desetak mailova.

Da li je Nora Verde uistinu alter ego (da li ti sam zaista možeš biti netko drugi?); ili je to u stvarnosti samo tvoj (umjetnički, spisalački) nadimak. I zašto baš taj odabir? Po Ibsenovoj junakinji koja bira samostalnost i emancipaciju? A zašto baš zelena boja i da li je taj odabir simbola i osobina onoga što jesi ili onoga čemu težiš?

Čuj, praksa literarnih imena, (izbjegavam izraz „pseudonim“ jer implicira nešto lažno, *fake*), poznata

je odavno u svijetu književnosti i umjetnosti. Ja sam pisala i objavljivala i prije Nore, ali kada je izašla prva Norina knjiga „Posudi mi smajl“ jedan dio LGBT zajednice smatrao je kako takvim odabirom šaljem pogrešnu poruku u svijet, poruku o nužnosti skrivanja, neizlaska iz „ormara“, te da tim imenom impliciram sram zbog svoje seksualnosti. Za mene je izlazak iz književnog autorstva Antonele Marušić značio oslobođenje od svega onoga čime sam, kao autorica i novinarka, bila zakačena, opterećena. Uopće mogućnost pisanja o ovakvim temama, za mene iz okruženja i klase iz koje dolazim, bila je težak izazov koji sam željela svladati. Antonela Marušić u tom je trenutku bila novinarka scene u dnevnim novinama, u Zagrebu. Taj sam potpis svakodnevno stavljala pod svoje reportaže, izvještaje, intervju i nije mi se činio adekvatnim rješenjem za svijet koji sam željela stvarati u svojoj prozi. Trebala sam svježi i novi identitet, neumrljan autocenzurom i nagomilanim slojevima novinarskog iskustva. I zato sam smislila Noru. Ime mi se oduvijek sviđalo: kratko, nekako isijava britkošću i drskošću, Ibsenova Nora bila je samo razlog više, ali nije mi bila izravan poticaj. Verde je zelenje, priroda, povrće, klorofil, zdravlje, odmor - protuteža imenu, njime dolazim u ravnotežu, detoksiciram Norine težine i otrove. Nora je u nekim mojim prozama i protagonistica, ne samo autorica. U drugom dijelu proznog materijala je samo autorica. Kada i ne napišem nešto što bih

potpisala Norinim imenom, to činim, prekaotično je sada mijenjati ime, ljudi su se već navikli na Noru. Moje kolegice i kolege često me zovu tako i ja se na to ime sasvim uredno odazivam.

Trebala sam svježi i novi identitet, neumrljan autocenzurom i nagomilanim slojevima novinarskog iskustva. I zato sam smislila Noru. Ime mi se oduvijek sviđalo: kratko, nekako isijava britkošću i drskošću. Kada i ne napišem nešto što bih potpisala Norinim imenom, to činim... ljudi su se već navikli na Noru.

A što to veže Antonelu uz Luku, i da li ima nešto što veže i Noru uz taj otočni svijet?

Antonela je u Veloj Luci rođena, točnije u Dubrovniku jer su se djeca u to vrijeme rađala u Dubrovniku ili Splitu. Moja majka je odabrala Dubrovnik, bio joj je u tom trenutku komotnije rješenje. Prve tri godine života sam provela u Luci, onda sam se s majkom preselila u Split. U Luku sam se vraćala za ljetne i zimske praznike i provodila ih s bakom u našoj kući na Mrkemu ratu. Tako Antonela nije do kraja ni Luška, ni Splijka. Antonela je autofikcionalni materijal predala Nori, kada se ova prije nekoliko godina odlučila na pothvat pisanja romana o djetinjstvu na otoku. Nora sada svojevoljno krivotvori Antonelina sjećanja pokušavajući od zavičajne proze učiniti otočki psihološki triler s povremenim skliznućima u gastro feljtonistiku. Antonela strepi od svršetka teksta, stoga Nori svakodnevno podmeće nogu, usporava je u procesu pisanja, ukratko: na sve je načine sabotira. Ambivalencija, točnije unutarnji sukob između ova dva ljudska entiteta, gradivni je element ovog romana.

Ulomak „Fatiga“ tvojeg romana u nastajanju „Moja dota“ odiše jednom teškom atmosferom neimaštine, neprestane borbe sa životom. Ideali su tu nešto nestvarno i nedohvatljivo. Šaka i glavobolja umjesto razgovora i nježnosti. Rekla si da je taj roman povratak na mjesto traume. Da, to je jedan potpuno drukčiji doživljaj Luke. Da li je Luka tih 1980-ih iz perspektive te djevojčice, ali dakako i s tvojim današnjim odmakom, više sredina teške muške šake ili sredina babine odvažnosti i brižnosti (iako ponešto hrapave). Pogotovo te to pitam u odnosu na Split. Moj je dojam uvijek bio da je Split daleko bespoštednija i glasnija sredina.

Za djevojčicu iz romana Luka je mjesto ultimativne spoznaje svijeta: i njegove grubosti i nasilja, ali i igre i lakoće bivanja. Budući je u pitanju 'coming of age' roman, a djevojčica svijet spoznaje odrastajući u obje sredine: luškoj i splitskoj, teško je dati jednoznačan odgovor na ovo pitanje. Vjerujem da je muškiću koji je odrastao u nekoj luškoj „boljoj“, imućnijoj familiji život mogao biti nešto lagodniji, iako i to valja staviti pod pitanje jer pripadnost višoj klasi i dalje ne znači izoliranost od patrijarhalne sredine i garanciju harmoničnih obiteljskih odnosa. Međutim, biti žena na otoku u to vrijeme značilo je bespogovorno poštovati dominaciju muškaraca u zajednici, budući su na prostoru Mediterana u prošlom stoljeću i sve do danas sporadično prisutni razni oblici matrijarhalnih odnosa. No, iako je glavna protagonistkinja romana djevojčica koja pripovijeda u prvom licu, u romanu je jednako važan i lik bake/babe.

Evo muškića s još jednim pitanjem. Da li se smatraš vedrom osobom? Dosta sam o tome razmišljao preslušavajući tvoj intervju, tj. tvoj glas i nisam mogao jednoznačno odgovoriti.

Vedrina? Ne znam, nisam sigurna kako me tko vidi, valjda je važno kako ja vidim samu sebe, a ja se - vjerovao ili ne, ipak vidim - vedrom! Iako su mi zadnje tri godine bile posebno teške, zbog raznih privatnih lomova i osjećaja nepripadanja koji me ganja, svugdje. Vedra ću biti kad konačno dovršim ovu knjigu. I ne samo zbog knjige same. U pitanju je neka vrsta obećanja danog samoj sebi, da ću napisati knjigu o sebi, babi i djetinjstvu. Jednu takvu sam oduvijek htjela napisati.

Tvoj mi je rođak Aldo neki dan nepogrešivo precizno izvukao s police „Sezonu bjegova” i pomogao da te familijarno smjestim. Ispada i da smo susjedi na Mrkemu ratu, i očito povremeno naljutim tvoju majku jer ne gulim uvijek redovito travu na putu pa me s vremena na vrijeme prostrijeli mrkim pogledom. A sada jedno pitanje vezano uz tvoj društveni aktivizam. Sam sam u tom pogledu prilično pasivan (ne mogu se oteti dojmu relativnosti), kao i velika većina ljudi oko mene. Da li tebe i dalje jednako ljuti stav većine oko tebe i koliko ti je težak taj teret šutnje drugih. Ako bi se danas osvrnula (osvrćeš li se uopće?) da li bi ipak prevladao osjećaj ponosa na prijedeni aktivistički put i ipak kakva-takva postignuća u izgradnji tolerantnijeg i ravnopravnijeg društva?

Ah, ta knjiga poezije teenagerska, jako mi je sad neugodno, to ti je loše, ali shvatit ćeš i sam.

Po pitanju aktivizma napravili smo puno više od onoga što je vidljivo okom i što se u ovom trenutku može empirijski istražiti i izmjeriti. U aktivizmima različitih ideoloških usmjerenja tek godinama, često i desetljećima kasnije, dolazi do promjena društvenog tkiva. Plodovi zriju polako i ja nerijetko nad tim zdvajam, nestrpljiva sam, htjela bih vidjeti promjenu odmah. S poljoprivredom je nekada lakše, makar i kod uzgoja nekih kultura možemo vidjeti isti obrazac. U tom su „bazenu” svi ljudi na koje sam

Prve tri godine života sam provela u Luci, onda sam se s majkom preselila u Split. U Luku sam se vraćala za ljetne i zimske praznike i provodila ih s bakom u našoj kući na Mrkemu ratu... Za djevojčicu iz romana Luka je mjesto ultimativne spoznaje svijeta: i njegove grubosti i nasilja, ali i igre i lakoće bivanja.

ikada izvršila utjecaj, ljudi koji su na mene izvršili utjecaj, oni koji će (možda) gaziti našim tragovima, anticipirati ih, dovoditi u pitanje, unapređivati. Ponosna sam na postignuća koja su napravili aktivisti i aktivistkinje moje generacije, ali i oni koji su nam prethodili. Unatoč povremenom zamoru, prevladava zadovoljstvo i zahvalnost. Što se tiče onih koji su pasivni, ne može se reći ni da neki od njih nisu u različitim segmentima uključeni u borbu za pravednije društvo. Možda nisu vidljivi u javnom prostoru, ali pomažu činiti promjenu. Imam mnogo

prijatelja i prijateljica koji se ne bave aktivizmom i feminizmom u uskom smislu riječi, ali mnogo puta su me materijalno i psihološki poduprli, njihov je doprinos također važan. Dok mi ovdje pričamo, „vani“ se pomalo zbiva revolucija, ljudi u sve većoj mjeri shvaćaju korijene sistemskih nepravdi. Sama činjenica da ja danas sjedim za stolom i odgovaram tebi na ova pitanja, bavim se novinarstvom i književnošću, ja - dijete iz težačke familije čija je baka odrasla između dva rata, sve to govori o određenom društvenom napretku.

Osjetio sam pravi nalet maestra optimizma u ovom tvom odgovoru, istog onakvog koji zna zapuhati u ljetno popodne na Mrkemu ratu. Da, i ja slično mislim po tom pitanju, pomaci su vidljivi. Društvo je htjelo ili ne (prije ono drugo) postalo tolerantnije (ili možda samo ravnodušnije). Ali da aktivisti nisu bili uporni i direktno se izložili prvom naletu, ne bi bilo pomaka. Tvoja prva rečenica me ponukala na pitanje o percepciji prijednog puta. Moram priznati da je moje kritično razdoblje nakon objavljenog prvi mjeseci ili godina. Tada vidim samo nedostatke i propušteno, a poslije sam dovoljno odmaknut i uglavnom prije uočavam dobre strane. Kako ti dišeš, živiš sa svojom knjigom?

Da, kritično je i meni nakon objave: nalazim greške, propuštene prilike, nedovoljno izbrušene slike, stilske nedorečenosti... Traje to do godinu dana, upravo kako si i rekao. „Dota“ mi je najteža knjiga do sada, iako mi je svaka teška: ja pišem sporo i s težinom, naravno - postoje neke iznimke u mojim knjigama, mjesta koja sam napisala s lakoćom, koja kao da su se sama napisala. Zapravo, ne želim mistificirati proces, pisanje je u nekim osnovnim segmentima slično ostalim poslovima, a najviše u tome da posvećenost često donese rezultate, no uvijek trebate i malo sreće. Sasvim je moguće da u nešto uložite ogroman trud, no da vam na koncu ne pođe za rukom iznijeti dovoljno uspješnu cjelinu, a toga prekasno postanete svjesni. Ostaje utjeha da ste uživali u procesu, to bi možda trebalo biti i najvažnije, ali ja još nisam stigla do ove vještine. Nadam se da uskoro hoću.

Oprosti što si čekao, baš su me neke loše vijesti oko posla pogodile /eto ti mog optimizma, odmah me skreše realnost/, a i bila sam na kratkom putu.

Žao mi je čuti za te loše vijesti. Ako ti treba predah od ovih mojih pretencioznih (i samo pisanje je pretenciozno, zar ne?) pitanja, slobodno reci. Ako ne, moram se dotaknuti novinarstva i tvog dosadašnjeg iskustva u toj struci. Ne znam ni sam kako se postaviti prema tome jer malo čitam novine. Odbija me potreba da se pisano prilagođava potrebama današnjeg društva koje traži da ga se zadovolji, jer se ono dosađuje i brzo gubi koncentraciju. Kakav je tvoj odnos prema toj struci i da li se i danas doživljavaš novinarkom?

Dok mi ovdje pričamo, „vani“ se pomalo zbiva revolucija, ljudi u sve većoj mjeri shvaćaju korijene sistemskih nepravdi. Sama činjenica da ja danas sjedim za stolom i odgovaram tebi na ova pitanja, bavim se novinarstvom i književnošću, ja - dijete iz težačke familije, sve to govori o određenom društvenom napretku.

Ma ne brini, nije mi teško odgovarati, samo neke dane zatrebam pauze. Ha, čuj, doživljavali mi sebe ovako ili onako, ono smo što činimo, tako da je teško poreći da sam novinarka. Ali novinarstvo nije profesija sa čvrsto ucrtanim granicama na kojima stoji policija ili književno redarstvo i kaže: „Stop, ulaz zabranjen!“ Također, postoje bitne razlike između komercijalnih, *mainstream* medija i neprofitnih koji (većim svojim dijelom) doista rade dobar posao i proizvode vrijedne tekstove i medijski sadržaj. To nikako nisu ni iste mete, ni ista odstojanja. Struka je, kao i brojne druge u zemlji i globalno, u krizi, ali to i dalje ne znači da nemamo novinarke i novinare koji pišu zanimljive i važne tekstove. Novinarstvo živi, samo se potrebno informirati na pravim izvorima.

* * *

Nakon ovog maila, Antonela se kratko pojavila u Luci i mi smo se prvi put vidjeli uživo. Bili su počeli zriti prvi crni grozdovi, no ta je činjenica nije naročito veselila. Prošetali smo se uokolo Sprtišća kad je taman pala noć. I učinilo mi se da je rijetko gdje tako mračna i crna. A tek Antoneli, koju sam u nekom trenutku i izgubio. Nakon još jednog kruženja uokolo polja i uzaludnog međusobnog dozivanja (jer noć je bila i gluha), uočio sam svjetlo njezinog Huaweiija, od kojeg se ne odvaja. Kakva li je samo to bila lanterna u noći! Jadala se o nevolji koja ju je snašla prijateljici, koja je bila negdje tamo u Sloveniji, kiselila kupus i slušala Snoop Dogga. Antonela kroz sve svoje pore odiše urbanim i jasno sam je vidio kako suvereno jedri biciklom zagrebačkim ulicama kao po svojem džepu, ali u tom trenutku na Sprtiščima ova pripadnica generacije X bila je izgubljena.

* * *

Upravo sam sinoć dovršio čitanje tvoje dvije zbirke priča. Moram priznati da sam uživao u čitanju. Te dvije knjige doživio sam gotovo kao kontrast, na više razina. Ako bi morao birati, izabrao bi ipak onu o ljubavi i batinama (i da te utješim, font nije presitan), a naročito mi se dopala priča o ženi koja čuva stan. U svim tim pričama ja sam iščitavao tvoj život i moje prvo pitanje je da li Antoneli u književnosti uopće treba fikcija pored toliko zanimljivog/slojevitog/zaj... života?

Činjenica je da je Norina prva knjiga „Posudi mi smajl“ dominantno autobiografska, ali u romanu „Do isteka zaliha“ materijal iz vlastitog života pomiješan je s fikcionalnom građom, dok u knjizi priča „O ljubavi, batinama i revoluciji“ fikcionalni pristup uzima još veći prostor. Tu je i samo sjećanje koje je za mnoge od nas nepouzdan, tako da je često gotovo nemoguće ispričovijedati čistu fikciju, osim kada se radi o čistim memoarima, dnevničkim zapisima ili autobiografiji. Mene, moram priznati, dosta zamara to pitanje: nikad mi ga nisu prestali upućivati. Samim time što sam neko djelo napisala iz prvog lica ne znači da se u potpunosti radi o mom životu. Ili da okrenemo pilu naopako: isto tako mogu pisati o događajima iz vlastitog života kroz treće lice, i tada se to pitanje neće tako često ponavljati.

Treba imati i na umu da je sama Nora Verde lik za sebe, meni srodan, ali ne i identičan svim mojim iskustvima. U nekim Norinim prozama, prije svega u romanu „Do isteka zaliha“, ona je glavni lik, u drugima (poput priča u knjizi „O ljubavi, batinama i revoluciji“) ona - Nora priča o drugima, o ženama iz svog mikro svijeta. Pretpostavljam da veći dio uvjerenja o tome kako je Norina književnost autobiografska potječe iz tog pripovjedačkog „ja“ koje u tim prozama dominira. No, to „ja“ nije uvijek stabilno, moje, kontrolirano. Mnoge svoje vrlo zanimljive dogodovštine nikada nisam zabilježila u književnosti, nekada i pomalo žalim zbog toga. U posljednje vrijeme razmišljam o tome da se počnem baviti storytellingom i stand up komedijom, nekim njihovim hibridom, kako bih „namirila“ taj svoj nagon za pričanjem svojih „ribarskih“ priča.

U tvojim pričama jedan od važnijih lajtmotiva, ako ne i onaj najvažniji, je traganje za zajedničkom srećom. Iako je tvoja junakinja teškog karaktera (kroz koju te, s pravom ili ne, čitatelj percipira) svojevrsna samotna vučica, ona čezne za onom drugom, s kojom život zna biti često kaotičan, ali i ispunjeniji, sretniji. Da li je kliše vjerovati u životni happy end?

Kažeš da je moja junakinja teškog karaktera? Ne znam na koju protagonisticu misliš: vjerojatno je ta koju spominješ neki konglomerat svih mojih likica, očito si na to mislio. Ja pišem o protagonisticama čije egzistencije ne možemo podvesti pod većinske, srednjeklasne, heteroseksualne itd. Za njih je opstanak u društvu poput našeg drugačiji, teži, kompleksniji. One su prisiljene donositi teške odluke vezane za stanovanje, partnerski život, rad i posao. U njenom je životu sve nesigurno i krhko, ne njenim izborom. Biti dijelom LGBT populacije, barem onim *autanim* i relativno društveno osviještenim, donosi cijeli niz društvenih stigma, diskriminacija i nasilja različitog intenziteta i oblika. I kako se sad tu uklapa ovaj „teški karakter“ i „samotnjaštvo“ koje spominješ? Prepoznajem u takvom tvom gledanju dosta neosviještenih privilegija. Sada ti dajem dobronamjernu kritiku: da li to sada mene kao autoricu predstavlja „teškom“, ne bih rekla. Mislim da je naša sredina: lokalna i urbana, nenavikla na zdravu polemiku, to je problem širi od tvog pitanja.

Foto: Dino Cetinić

Moj životni put je, težak zato što njegovu dinamiku neprestano određuju moj rod, klasa i seksualnost. Kada bih činila krupne kompromise, nijekala bih svoj identitet. Naravno, mogla bih i odabrati poziciju manje javno vidljivog društvenog rada, ali ja sam iz familije u kojoj su žene ipak imale snažan glas, teško mi je šutjeti.

Happy end? Život je stalna izmjena ugone/neugode, topline/hladnoće, prekida/početaka, a gdje i kada završava ne odlučujemo samo mi sami.

Tvoje su ruke često umorne, a oči (na fotografiji facebook profila) zatvorene. Pišeš i da je život u Zagrebu pretenciozan. Da li ti se čini da je tvoj životni put težak i da nedostaje kompromisa u tvojim izborima?

Moj životni put je, prije svega, težak zato što njegovu dinamiku neprestano određuju moj rod, klasa i seksualnost. Iz intersekcije tih pozicija proizlazi najveći dio mojih izbora: odlazak iz zavičaja, pokušaji da se izdignem iz klase kojoj pripadam,

nepristajanje na neravnopravnost žena u društvu. Kada bih činila krupne kompromise, nijekala bih svoj identitet na svim gorespomenutim razinama. Živjela bih prema pravilima koje su donijeli oni koji smatraju da imaju društvenu moć samo zato što su u nasljeđe dobili više zemlje, kuća, novca. Oni doista imaju pravo na izbor, mogućnost koja meni ostaje je ukazati na društvenu nepravdu: svim alatima koje posjedujem. Naravno, mogla bih i odabrati (ako je još uopće u ponudi, ha-ha...) poziciju manje javno vidljivog društvenog rada, ali ja sam iz familije u kojoj su žene ipak imale snažan glas, teško mi je šutjeti.

* * *

Vatra se tek bila razgorila, rukavice su bile bačene, ali trebalo je staviti točku. I usprkos nekim temama koje su se otvarale poput važne uloge kuhinje u njezinim tekstovima ili prenatrpanog korištenja urbanog zagrebačkog slenga. Antonela, čija se životna putanja od srednjoškolskih dana fokusirala na bijeg i na sjever, u međuvremenu je nešto duže boravila u Luci. Možda na tragu vlastite junakinje iz romana „Do isteka zaliha” ili likova iz Bocacciovog „Dekamerona” koji su se sklonili od kataklizmičnih događanja u gradu. No, zov sjevera je ubrzo okončao ovu južnu epizodu i Antonela je ponovno u Zagrebu. Dovršava roman, kojeg nestrpljivo iščekujem. Jer moram još jednom priznati, uživao sam u njezinom štivu.

FATIGA¹

„Bi je grih sediti i ništa ne fatigati”, priča mi baba. „Čak i oni što je bi bolestan oli nevojan, i un je mora činiti kakovu malu fatigu.”

Malo me bude sram kad o ovome priča. Jer meni nema većeg gušta nego ležati na krevetu i maštati, sjediti na malom bančiću u dvoru i čitati roman ili knjigu, odlaziti svukud za svojim mislima. Baba to zna, zato me pušta da se igram koliko god hoću.

*

Prošlo je dva sata popodne, sunce je sada najjače. Dosadilo mi je ležati s babom u kamari. Izašla sam na prstima i sjela na bančić, tamo kraj gusterne, tamo je najhladnije. Čini mi se da pirka malo vjetra. Stojim tako i zatvorim oči. Ispod kapaka vidim boje: najviše žutu, narančastu i rozu. Prođe neko vrijeme i onda mi bude dosadno, pa otvorim oči i gledam što bi sada mogla činiti.

Dignem drveni poklopac od gusterne, pomalo, da baba ne bi čula kako drvo udari o kamen od gusterne. Naslonim ga na zid i onda pomalo spuštam lanac s laminom: držim ga čvrsto da mi opet ne proleti kroz prste. Glava mi je u mraku gusterne, vidim je dole kako se zrcali u kišnici. Čujem „pljas”: lamin mi je opet pao u vodu, mašem lancem lijevo-desno, trebam ga nakriviti da bi u njega počela ulaziti voda, i onda kad osjetim da je težak, lagano vući prema gore.

Već sam nekoliko puta probala sama zaputi vode. Baba sve pokaže, ali meni se već dva puta

Antonela Marušić (2020). Foto: Dino Cetinić

1 Ulomak iz neobjavljenog romana „Moja dota“ Antonele Marušić

„Bi je grih sedit i ništa ne fatigat“, priča mi baba. Malo me bude sram kad o ovome priča. Jer meni nema većeg gušta nego ležati na krevetu i maštati, sjediti na malom bančiću u dvoru i čitati roman ili knjigu, odlaziti svukud za svojim mislima. Baba to zna, zato me pušta da se igram koliko god hoću.

dogodilo da mi je pao. Ruke mi budu znojne, a lanac oteža od vode pa sklizne. Imam male i slabe ruke, rekao je barba – „tanke kako noga od stola.“

„Opet je vrgla lamin u gustirnu! Judi moji, kako da su joj ruke od cukara!“ Ne volim kad baba govori o meni kao da me nema.

Ona se ljuti jer onda mora loviti taj lamin po gustirni. Za to ima jednu dugu kuku na tankom drvenom štapu. Donese je i onda traži lamin po gustirni i izvuče ga vani, punog puncatog, voda se prelijeva preko ruba.

„Va da se naučiš sama zaput vode!“, stalno mi govori, ali kako god probam, uvijek izvučem jedva pola lamina vode, nikako cijeli. I sada je opet tako, vučem lanac nervozno da vidim koliko je vode unutra.

Volim hladnu vodu iz gustirne. Umivam se s njom da se rashladim, sve sam uokolo smočila: skinem japanke i stopalima razmazujem vodu po dvoru, da se osuši dok se baba digne, da ne vidi da sam opet dirala gustirnu. Noge su mi prljave, oprat ću ih poslije u plavom plastičnom kajinu.

*

Kad barba prolazi pored mene na dvoru, ja se trgnem i na brzinu tražim neki posao, samo da se pravim kao da radim. Ako me uhvati nespremnju odvući će me negdje sa sobom, da mu pridržavam neku gredu, dodajem alat. Većini tih poslova ne vidim smisao, mogao bi to jednako raditi i bez mene. On nikad nije zadovoljan mojom pomoći.

„Što to činiš? Za kurbu gudu, ništa ga ne znaš!“

Preplašim se, glas mu titra kao da će me udariti ako ne učinim tako da bude zadovoljan. Trenutak kasnije namješta moju ruku i usmjerava me. Ruka mu je teška i gruba na dodir, jedva čekam da je maknem.

Nakon tih zadataka sam umorna, odlazim se sakriti u babinu kamaru. Tamo se skurim na krevetu, a srce mi od ljutnje jako lupa. Osluškujem zvukove na dvoru, čujem ga kako stupa svojim teškim cokulama. Ležim i razmišljam zašto me toliko mrzi i zašto me nikad ne pohvali kada vidi da sam nešto dobro napravila. Svoju djecu, moje rođake, njih ne tuče, samo nekad podvikne na njih. Oni nakon toga odmah zašute i brzo naprave što je tražio.

Baba je stalno u pokretu. Ona nije poput baka mojih prijatelja iz Splita koje su većinom u penziji. Kuhaju, spremaju stanove ili čuvaju unuke, a sve ostalo vrijeme gledaju serije na televiziji i šeću po gradu, sjede na rivi ili parku i guštaju na suncu. Oblače se kao gospođe, u finu robu, idu najmanje jednom mjesečno na frizuru ili s drugim prijateljicama na kave, u kino. Hodaju sporo i elegantno, a ne kao baba Slava koja je stalno u nekoj žurbi.

Baba je stalno u pokretu. Ona nije poput baka mojih prijatelja iz Splita koje su većinom u penziji... Hodaju sporo i elegantno, a ne kao baba Slava koja je stalno u nekoj žurbi. Digne se prva od svih u kući i od rano ujutro je u akciji... Mene to muči, ja bih voljela da i moja baba bude gospođa.

Digne se prva od svih u kući i od rano ujutro je u akciji, nakon što na brzinu popije malo toplog mlijeka u koji udrobi suhi baškot ona počinje s radom: mete dvor, hrani kokoši, pere robu na ruke, ožimlje je i stavlja sušiti. Hita u samoposlugu, kupuje kruh i ostalo što nam treba, kuha ručak, kopa u vrtu i baštini, vadi vodu iz gustirne, zalijeva cvijeće i bosiljak, bere zelenje, pegla robu...

Mene to muči, ja bih voljela da i moja baba bude gospođa.

*

Sjedimo za malom drvenom trpezom u turčinu. Na podu pored nas je puna kanta mlade biži, što ju je baba pobrala dan ranije u Hoćaglavici. Baba me naučila kako se „puši biž“: mahuna se palcem i kažiprstom otvori na vrhu i onda se potegne končić do kraja, pa palcem ispraznimo mahunu u plastičnu terinu.

„Baba, zašto ti ne prestaneš hodit u poje?“, upitam je.

Digne glavu i pogleda me smeteno.

„Za svetu gospu, zašto bi stala hodit?“

„Pa lipo, zato“, kažem i nastavim. „Već imaš godina, tribala bi se odmorit, počinut.“

„Johi meni, a oklen bi onda imali što za jist? Ko bi fatiga umisto mene? Barba ne može sve sam.. Sve bi zareslo ispod maslina, morali bi kupovat uje i vino, ne bi imali ni zeja, kupusa, valo bi nam za sve hodit u butigu, moja ćerce“, izreda baba u jednom dahu.

„A baba...“

„A ćerce?“

„Zašto mi nemamo solad kako drugi?“

„Koji drugi, moja ćerce?“

„Druga dica u mom razredu, u Splitu.“

Baba tu stane i sve bore na licu joj se odjednom zaoštire. Koža joj izgleda kao one slike na linorezima, puna dubokih usjeka.

Prije nego što stigne išta reći, nabrajam što sve imaju moji prijatelji u razredu. „Gredu na zimovanja zimi, treniraju tenis, balet, plivanje, sviraju gitaru, klavir, imaju auta, svoje stanove. Za marendu kupe svašta, većinu tega ni ne pojiju, nego vrgnu“.

Baba vrti glavom i pogleda me, ali i dalje čisti biž.

„I ne moraju stalno fatigat po kući ka ja. Mene mater stalno tlači, prva se moran vratit doma s rive, posli skule“, kažem i prestajem čistiti biž. Ruke otarem o majicu i stavljam ih na koljena.

„Tin i mater ste same. Oni svi doma imaju oca, oli koga drugega u famiji. Va da joj daš ruku, dite moje“.

„Znan“, kažem i nervozno se promeškoljim na stolici.

Baba uzdahne. Rijetki su trenutci u kojima ona ispred mene ovako zašuti, ostane bez riječi. Žao mi je što sam išta počela govoriti. Ne mogu se suzdržati, često je tako sa mnom.

Mater mi stalno govori da puno pričam. Kad se vratim iz škole, prepričavam joj sve što je taj dan bilo u razredu, za vrijeme velikog odmora i poslije, dok smo hodali prema doma. Imam osjećaj da mama tada pokušava pobjeći od mene u drugu prostoriju, ali kako je stan malen, to joj teško uspijeva jer ja idem

Mater mi stalno govori da puno pričam. Kad se vratim iz škole, prepričavam joj sve što je taj dan bilo... Imam osjećaj da mama tada pokušava pobjeći od mene. Ne prestajem, nadam se da će je nešto u mojoj priči prenuti i da će se okrenuti prema meni... Onda me prekine usred rečenice i kaže: „Molin te muči, boli me glava“.

za njom i govorim. Ne prestajem, nadam se da će je nešto u mojoj priči prenuti i da će se okrenuti prema meni. Toliko jako želim da mi ispriča nešto lijepo, posebno. Zato se trudim da pričam što zanimljivije i smiješnije. Nekad se i ja sama počnem smijati, kad nešto dobro kažem, ali ona i dalje hoda po stanu, slaže radnu robu, mete pod ili pere suđe. Onda me prekine usred rečenice i kaže: „Molin te muči, boli me glava“. Nju često boli glava, ja mislim da je to zato što puno radi i navečer se kasno vraća doma, a ujutro mora ići u samoposlugu, na pazar, mora oprati robu za posao, ispeglati je, a prije nego ja dođem doma treba skuhati i ručak.

Mnogo je stvari koje mene muče i koje nemam koga pitati. Ne dobivam odgovore na svoja pitanja, samo batine i ljutnju. Kad se uspijem spriječiti da govorim, osjećam se još gore, kao da će mi glava prsnuti. Na oči mi dođu suze. Odem iza kuće i nabijam plastičnu loptu svom snagom u zid, da što jače odjekuje, sve dok nisam potpuno mokra od

znoja. Ali ni to mi ne pomaže, samo se jako umorim i obrazi mi budu crveni i vrući.

„Oli te zbog tega grubo gledaju?“, pita me baba nakon što je prošlo nešto vremena.

Ne govorim ništa.

„Nama naši nisu ostili solde, ni zlato, oliti velike kuće i puno dobre zemlje. Ne va da radi tega budeš nesrična u životu, dite moje. Kolo tebe će uvijek bit bogatega svita, a tin moraš kako i ja fatigat. Kako šta su fatigali i moji mater i otac, sestre i brat.“

I dalje šutim, samo stisnem usne, kao da mi je u ustima nešto što nitko ne smije vidjeti. Baba vidi da nisam zadovoljna njezinim objašnjenjem, da mi je krivo i da sam izgubila volju za čišćenjem biži.

„Hodi sest u tinel na otoman, pa ću doć i ja“, kaže pomirljivo i ja odlazim sjesti na stari, škripavi kauč s ispranom presvlakom na ruže i mahovinu.

Baba me češka po glavi i po kosi. To me smiruje. Zna kako volim kada mi prstima prolazi po tjemenu. Zatvorim oči i maštam kako smo ja, mama i tata prava obitelj. Vikendom idemo na izlet ili u restoran. Naručimo miješano meso, na velikoj ovalnoj plati, od koje se možemo svi najesti. Poslije šetamo, igramo badminton ili se dodajemo pravom kožnom nogometnom loptom.

„Imaš lipe zdrave vlase, guste i črne kako i sve ženske u našoj famiji“, prene me babin glas. Opet sam ista sramežljiva djevojčica koja se boji dignuti ruku na satu i kada jedina u razredu znam odgovor na pitanje, jer onda sve glave gledaju u mene, oblije me vrućina i svi vide da sam pocrvenila. Zato radije šutim i pišem u bilježnicu odgovore, dok učiteljica okreće stranice dnevnika i proziva druge učenike.

Jedino meni u razredu samo mama dolazi na roditeljski sastanak. Jedan mali iz B razreda me na velikom odmoru pitao jesu li meni mater i otac rastavljeni. Lagala sam da nisu i pobjegla na zidić iza škole. Tamo sam neko vrijeme stajala usred smeća od odbačenih škartoca i tetrapaka, a onda mi je bilo bolje, pa sam se vratila.

Primijetila sam da se baba nekako naglo utiša kad spomenem tatu. Pitala bih je zašto je mama ostavila tatu. Mama o tome uopće ne želi razgovarati ili postane jako nervozna ako išta o tome spomenem.

Trudim se da o tati ne govorim pred barbom jer znam da će on onda reći nešto grubo o njemu. Jedva

Jedino meni u razredu samo mama dolazi na roditeljski sastanak. Jedan mali iz B razreda me na velikom odmoru pitao jesu li meni mater i otac rastavljeni. Lagala sam da nisu i pobjegla na zidić iza škole...

čeka da još jedanput ispriča kako su se kad sam još bila jako mala mama i tata jednom posvađali u Splitu pa je tata sjeo na trajekt i sam došao u Luku, kod babe i dida. Uživa prepričavati kako se moj otac tada jako napio u konobi od rakije i vina. „Dobota su ga morali odnit u posteju“, govori i nabraja što se sve dogodilo tog dana.

Baba se tada naljuti i prekine ga: „Što govoriš o temu, ala – muči!“ On onda ipak zašuti, ali se smije toliko jako da mu se ramena sva tresu.

Meni bude drago kad baba tako poklopi barbu. Da mogu, ja bih ga s nečim lupila po glavi. On je nizak, ali nabijen i jak, kao jedan od onih crnih metalnih džipova s amortizerima s kojim se igra jedan mali iz donje štrade: samo zagrebe kotačima po podu i pusti ga, a on jurne i zabije se negdje daleko u zid. Kad narastem, sigurno ću biti veća od njega, i moći ću mu vratiti za sve što mi je napravio. Jedino što do toga moram još puno čekati, puno još godina treba proći dok on ne bude star i slab, a ja spretna i snažna. Sad je ovako kako je, ali letu danci kao sancij, pjevajući baba i ja ubrzavam vrijeme, vrtim projektor i tjeram sličice da od vrtnje polude, vidi se samo bijela linija, optički trik svjetlosti koju um tjera dalje, u budućnost.

*

Trideset godina kasnije ja i barba srećemo se ponovno u starom turčinu, u kojemu se više ne frigaju krumpiri u velikoj crnoj prsuri staroj boktepita koliko. Sada unutra više miriše po ustajalom ulju, kapuli, pomalo i po travi koju moj rođak mota u elegantne dugačke jointove.

Rano je jutro, probudili su me samo zato da ga dođem pozdraviti. „Radi reda“, rečeno je i ja nisam imala volje raspravljati dalje.

Barba je star, ali još uvijek isti. I drveni bančići na kojima sjedimo, dok on priča o susjedovom psu čije ga lajanje živcira, iz babinog su vremena.

„Bi san vrga niko kamenje u njega, bogami je sta lajat“, hvali se. Danas barba više nema koga zlostavljati, lake mete poput mene odavno su mu izvan dohvata, ostaju mu samo male životinje, psi i mačke u susjedstvu.

Godinama sam rušila njegov autoritet, vodili smo rovovsku bitku: ja naoružana riječima, on golom silom. Uvijek je pobjeđivao, ali nikada nije uspio do kraja, stalno se morao vraćati i iznova udarati. Izgledalo je kao da nikada nije završio posao.

Godinama sam rušila njegov autoritet, vodili smo rovovsku bitku: ja naoružana riječima, on golom silom. Uvijek je pobjeđivao, ali nikada nije uspio do kraja... Sjedim i promatram ga, na njegovom tijelu tražim sličnosti s mojim. Postoji li bora koja je plod mog inata i prkosa? Gledam, ali gubim se u linijama na njegovoj koži kao u uskim uličicama splitskog geta...

Sjedim i promatram ga, na njegovom tijelu tražim sličnosti s mojim. Postoji li na njegovom licu bora koja je plod mog inata i prkosa? Gledam, ali gubim se u linijama na njegovoj koži kao u uskim uličicama splitskog geta, u kojima sam dok sam bila tinejdžerica voljela učiti hodati sama, vježbati 'svoj mot'.

Pitam se kako je moguće da sam tako blizak rod s čovjekom koji se najbolje osjeća kada tlači oko sebe, jer samo tako može potvrditi svoju snagu. Je li negdje i u meni zloslutni gen tete Jake, kada će se pokazati i je li se možda ipak uspio provući kroz čvrsto stisnute dlanove kojima sam se u špajzi navikla braniti od barbinih udaraca?